

UOT 631.58

ŞƏKİ-ZAQATALA BÖLGƏSİNİN DƏMYƏ ŞƏRAİTİNDƏ BECƏRİLƏN TÛTÛN SORTLARININ XARİCİ MÛHİT AMİLLƏRİNİN TƏSİRİNƏ, XƏSTƏLİK VƏ ZƏRƏRVERİCİLƏRƏ QARŞI DAVAMLILIĞI

Ə.İ.ƏLİYEVƏ, N.M.ABDULLAYEVƏ*

Ökənçilik Elmi-Tədqiqat İnstitutu, Zaqatala Bölgə Təcrübə Stansiyası, AZ 0062, H.Əliyev pr., 63, Zaqatala, Azərbaycan; zaqatala_bts@mail.ru

RESISTANCE OF TOBACCO VARIETIES TO ENVIRONMENTAL FACTORS, TO DISEASES AND PESTS GROWN IN SUPPLY RAINFED CONDITION OF SHEKI-ZAGATALA REGION

A.L.ALIEVA, N.M.ABDULLAEVA*

Research Institute of Crop Husbandry, Zakatala RES; zaqatala_bts@mail.ru

Basic aim of breeding activities carried out in Research Institute of Crop Husbandry is to keep, renew and increase selection and genetic resources of tobacco. The article provides a comparative analysis of the results of research on the impact of environmental factors, resistance to diseases and pests of tobacco varieties grown in dry conditions in the Shaki-Zagatala region. Shaki-Zagatala region is located in the north-west of the Greater Caucasus, the climate is temperate-hot, humid and subtropical. Winters are mild, springs are rainy, summers are hot, and autumn is dry. The average monthly temperature of the coldest month (January) varies between -2.7°C and 1.0°C, and the average monthly temperature of the warmest month (July) varies in range of 20-24°C. Annual precipitation is 600-1200 mm. As a result of long-term observations was found higher degree of diseases infection at the rainy and humid weather during growing season. More valuable tobacco varieties for the farm are resistant to a several diseases. Resistance of 10 promising varieties of tobacco to diseases and pests, mainly to re-sporosis, bronze tomato, bacterial hazelnut, mosaic and a small number of pests of aphids and trips was observed in research work. Also comparative analysis of biological and economic indicators (plant height, number of leaves per plant, leaf axis size, resistance to lodging, burning and drought resistance), yield and commercial grade of promising varieties of tobacco were carried out. Thus, the maximum yield was 41.7 c/ha for the large-leaved variety Zagatala, and the lowest - 25.7 c/ha for the Samsun-155 varieties. Among the promising varieties of tobacco, Zagatala-67, Zagatala large-leaved, Immumi-1, Virginia GL-26 and Berley TN-90 differed from others in all quality indicators and also on the degree of infection with diseases and pests, resistance to lodging, burning, drought and yield.

Açar sözlər: tütün, sort, fenoloji müşahidələr, torpaq-iqlim şəraiti, məhsuldarlıq, xəstəlik və zərərvericilər

Ключевые слова: табак, сорт, фенологические наблюдения, почвенно-климатические условия, урожайность, болезни и вредители

Keywords: tobacco, variety, phenological observations, soil and climatic conditions, yield, diseases and pests

GİRİŞ

Respublikamızda tütünçülük sahəsinin inkişafına yönəlmis çox mühüm qanun və qərarlar qəbul edilmişdir. Ölkəmiz üçün qeyri-neft sektorunun inkişaf etdirilməsində strateji məhsul olan tütün sənayesinin, keyfiyyətli, keyfiyyətli və qiymətli sortlara böyük ehtiyacı vardır. Mahz bu nöqtəyi nəzərdən respublikamızın torpaq-iqlim şəraitinə uyğun, yüksək və keyfiyyətli məhsul verən, xəstəlik və zərərvericilərə qarşı davamlı, yüksək çəkmə keyfiyyətinə malik olan yeni sortların yaradılması qarşısına məqsəd qoyulmuşdur. Tütün bitkisi ölkəmizin dağətəyi bölgələrində əkilərək fərdi və fermer təsərrüfatlarının iqtisadi vəziyyətinin yüksəldilməsində böyük rol oynayır.

Bitkiçilik məhsullarının istehsalı bioloji proses olaraq üç əsas təbii amilə əsaslanır: canlı bitkilər, iqlim və torpaq. 1) kənd təsərrüfatı bitkiləri üzvi məhsullar istehsal edən yeganə istehsalçıdır, vegetasiya dövrü ərzində öz həyat fəaliyyəti zamanı sintez proseslərində bu məhsulları yaradır; 2) mühtim iqlim ehtiyat vasitələri bitkiləri əhatə edərək bilavasitə fotosintez proseslərinə təsir edir, biokimyəvi proseslərin xüsusiyyət və intensivliyini müəyyən edir; 3) torpaq - bitkiləri mineral qida maddələri, hava və su ilə təmin edən yeganə mənbədir [10].

S.A.Naumenko və başqaları tərəfindən yüksək məhsuldarlıqla yanaşı, keyfiyyət, xəstəliklərə davamlılıq, yeni tez və orta müddətdə yetişən, iqtisadi cəhətdən daha səmərəli, ətraf mühitin mənfi təsirlərinə nisbi uyğunlaşmış, müxtəlif bölgələrdə becəriləməsi mümkün olan tütün sortlarının yaradılmasına dair geniş məlumatlar dərc edilmişdir [8].

B.H.Abbasov tərəfindən ədəbiyyatda tütünçülük rayonlarının torpaq-iqlim şəraiti, becərmə texnologiyaları, xəstəlik və zərərvericilər və onlara qarşı mübarizə tədbirləri, Virciniya tipli tütün sortları haqqında ətraflı məlumat verilmiş, Azərbaycan şəraitində tütün bitkisinin xəstəlik və zərərvericilərə çox həssas olduğu göstərilmişdir [1].

V.A.Vinoqradov və başqalarının görə kənd təsərrüfatında məhsul itkisi xəstəlik və zərərvericilərə sırayatlanmış dərəcəsinə görə olduqca böyükdür [9]. Bununla belə bitkilər məhsul olaraq, məhsuldarlıq və keyfiyyət də aşağı düşür.

P.B.Zamanova görə tütün məhsulunun inkişafına və keyfiyyətinə təsir edən amillərdən birinin torpağın qida maddələri ilə zəngin olması göstərilir [12].

Bitkilərin normal inkişafı üçün torpaq-iqlim şəraitinin təsiri olduqca böyükdür. Bitki məhsuldarlığının və torpaq məntəbiləyinin başlıca göstəricilərindən biri isə onun strukturudur. Torpaqda baş verən bütün fiziki, kimyavi, bioloji proseslər və qida maddələrinin mənimsənilməsi bilavasitə onun strukturundan asılıdır [3].

Zaqatala rayonunun Pərvizan sahəsinin torpaq örtüyü bir neçə tip və yarım-tipə ayrılmaqla olduqca müxtəlifdir: meşə altından çıxmış primitiv qəhvəyi və dağ-qəhvəyi torpaqlar, çınqıllı prolüvial çöküntülər üzərində əmələ gəlmiş torpaqlar, allüvial çöküntülər üzərində əmələ gəlmiş qalın çəmən torpaqları, səthdən lillənmiş qalın allüvial çöküntülər üzərində əmələ gəlmiş gilli torpaqlar, alçaq meşə altından çıxmış gilli-allüvial-prolüvial çöküntülər üzərində əmələ gəlmiş tünd-çəmən torpaqlar, allüvial-prolüvial çöküntülər üzərində əmələ gəlmiş, alçaq meşəlik altından çıxmış qalın gilli çəmən torpaqları, allüvial çöküntülər üzərində əmələ gəlmiş allüvial-çəmən torpaqları, allüvial-prolüvial çöküntülər üzərində əmələ gəlmiş ağır gillicəli torpaqlar və s. Zaqatala rayonunun ərazisində ən çox yayılmış torpaq tipi çəmən torpaqlardır [13].

Şəki-Zaqatala bölgəsi Böyük Qafqazın şimal-qərbində yerləşməklə, iqlimi mülayim-isti, rütubətli və subtropikdir. Qışı mülayim, yaz fəslı yağmurlu, yayı isti, payız fəslı əzə quraq keçir. Ən soyuq ayın (yanvar) orta aylıq temperaturu -2.7°C ilə 1.0°C arasında, ən isti ayın (iyul) orta aylıq temperaturu 20-24°C arasında dəyişir. İllik yağıntının miqdarı 600-1200 mm-dir [11].

MATERIAL VƏ METODLAR

Tədqiqat işi Zaqatala Bölgə Təcrübə Stansiyasının Pərvizan sahəsində 10 perspektiv tütün sortu üzərində 2017-2019-cu illərdə aparılmışdır. Tədqiqat aparılan bölgədə tütün şitilinin optimal əkin müddəti aprel ayının 3-ü oğunluyundan başlayaraq may ayının 5-dək olan müddəti əhatə edir. Kolleksiya pitomnikində hər bir sort 2 cərgə olmaqla 2 tekrarda əkilmiş, əkin sxemi 70x30 sm təşkil etmişdir. Sortlar üzərində aqrotexniki işlər bölgə üçün qəbul olunmuş aqronomik tövsiyələrə uyğun olaraq aparılmışdır. Fenoloji müşahidələr standart metodlarla həyata keçirilmişdir [5; 6; 7]. Perspektiv tütün sortlarının xəstəlik və zərərvericilərə qarşı sırayatılma dərəcəsi və davamlılığı vizual müşahidələr nəticəsində qeydiyyata alınaraq təhlil edilmişdir.

NƏTİCƏLƏR VƏ ONLARIN MÜZAKİRƏSİ

Çoxillik müşahidələr nəticəsində məlun olmuşdur ki, vegetasiya müddəti ərzində havaların yağmurlu və rütubətli keçdiyi illərdə xəstəliklərə sırayatılma daha çox müşahidə edilmişdir. Təsərrüfat üçün daha qiymətli tütün sortları bir xəstəliyə qarşı deyil, kompleks davamlı sortları aid etmək olar [4].

Cədvəl 1

Perspektiv tütün sortlarının xəstəlik və zərərvericilərə qarşı davamlılığı (%-lə)

№	Sortlar	Peronosporoz		Bürüncvari virus		Bakterial ryabuxa		Adi tütün dəmgili		Zərərvericilər	
		ümumi sırayatılma	intensiv sırayatılma	ümumi sırayatılma	intensiv sırayatılma	ümumi sırayatılma	intensiv sırayatılma	ümumi sırayatılma	intensiv sırayatılma	Mənənə	Trips
1	Zaqatala-67	0.0	0.0	0.0	0.0	15.5	5.0	0.0	0.0	0.0	0.0
2	İmmunni-1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1.3	2.6	0.0	0.0
3	Zaqatala irivarpaqlısı	10.0	2.6	0.0	0.0	13.1	2.2	0.0	0.0	9.0	0.0
4	Krupnolist	0.0	0.0	15.0	4.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
5	Samsun-155	15.0	4.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	6.0	0.0
6	Yubileyniy-8	25.5	6.5	10.0	2.5	0.0	0.0	0.0	0.0	5.0	0.0
7	Virciniya Gl.-26	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	10.0	2.6	0.0	0.0
8	Berley TN-90	0.0	0.0	10.0	2.5	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
9	Trapezond-1	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	4.0	0.0
10	Virciniya Kokker-347	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Cədvəl 1-dən göründüyü kimi, seçilmiş sortlar arasında peronosporoz, bakterial ryabuxa, adi tütün dəmgili, bürüncvari virus xəstəliyi (şəkil 1-4) əsasən yetkin bitkilərdə müşahidə edilmişdir. Bakterial ryabuxa xəstəliyinə sırayatılmaş cavan bitkilərin yarpaq ayasında tünd-yaşıl ləkələr əmələ gəlir və günəşli havalarda bu ləkələr qonuru rəngə çevrilir. Vegetasiya dövrü ərzində bakteriyalar kütlək, yağış damcılarını və həşəratları vasitəsilə yayılır [2].

Seçilmiş 10 sort arasında əksəriyyətinin zərərvericilərə qarşı tam kompleks davamlı olduğu müəyyən edilmişdir. Zərərvericilərdən ancaq mənənə və tripslərin (şəkil 5-6) əz miqdarda olduğu nəzərə çarpmışdır. Tripslər dağətəyi rayonlarda daha çox yayılmışdır. Onlar vurduğu zərərdən əlavə virus xəstəliklərini də yayır. Mənənələr isə tütün yarpaqlarını iyun-iyul, sentyabr-oktyabr aylarında zədələyir və hər il məhsuldarlığı 15-23%-ə qədər azaldır, həm də məhsulun keyfiyyətini aşağı salır [14].

Şəkil 1. Peronosporoz (yalnız unlu şəh)

Şəkil 2. Bakterial ryabuxa

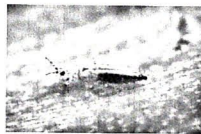

Şəkil 3. Adi tütün dəmgili

Şəkil 4. Bürüncvari virus

Xəstəlik və zərərvericilər müşahidə edilən sahələrdə, məhsul yığımdan sonra tarlada qalan bütün tütün bitkiləri qalıqlarını iki dəfə frezələmə, diskləmə aparmaqla, sahədən təcrid edilməli, yaxud dondurma şumu aparılaraq yazda üzədən bəcərilərək dənli bitkilər əkiləlməlidir [15].

Şəkil 5. Trips

Şəkil 6. Mənənə

Perspektiv tütün sortlarının bioloji və təsərrüfat göstəriciləri

№	Sortlar	Bitkinin boyu, sm	Yarpaqların miqdarı, ədəd	Yarpaq səthinin ölçüsü, sm		Xarici mübit amillərinə davamlılığı		
				uzunluğu	eni	yanmaya	yanmaya	quraqlığa
1	Zaqatala-67	269.0	46	50	31	orta	davamlı	davamlı
2	İmmunni-1	192.6	35	40	25	davamlı	orta	orta
3	Zaqatala iriyarpaqlısı	237.0	41	60	30	davamlı	davamlı	davamlı
4	Krupnolist	219.0	36	51	28	davamlı	davamlı	davamlı
5	Samsun-155	165.0	34	28	18	davamlı	davamlı	davamlı
6	Yubileyniy-8	188.0	35	50	28	davamlı	davamlı	orta
7	Virciniya GL-26	166.6	30	36	25	davamlı	davamlı	davamlı
8	Berley TN-90	223.0	45	41	23	davamlı	davamlı	davamlı
9	Trapezond-1	238.0	39	52	25	davamlı	davamlı	orta
10	Virciniya Kokker-347	180.0	36	44	22	davamlı	davamlı	davamlı

Cədvəl 2-dən görüldüyü kimi, seçilmiş 10 sort arasında Zaqatala-67, Zaqatala iriyarpaqlısı, Krupnolist, Berley TN-90 və Trapezond-1 sortları boyunun hündürlüyü (219-269 sm) və yarpaq sayının çox olması (39-46 ədəd) ilə digərlərindən fərqlənmişdir. Yarpaq ayasının uzunluğu ən çox 60 sm olmaqla Zaqatala iriyarpaqlısı sortunda, ən qısa isə Samsun-155 sortunda (28 sm) olmuşdur. Yarpaq ayasının eninin ölçüləri ən çox 31 sm olmaqla Zaqatala-67 sortunda, ən qısa isə Samsun-155 sortunda (18 sm) olmuşdur. Üzərində tədqiqat aparılmış sortların əksəriyyəti demək olar ki, yatmaya, yanmaya və quraqlığa davamlılığı ilə fərqlənmişdir.

Tütün bitkisinin məhsuldarlığı və keyfiyyəti torpaq-iqlim şəraitindən, təbii olunan aqrotexniki tədbirlərdən və sortdan çox asılıdır. Elmi-tədqiqat işinin materialı üzərində aparılmış müşahidələr nəticəsində demək olar ki, xəstəlik və zərərvericilərə sirayətlənmə tütünün məhsuldarlığına əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərir.

Cədvəl 3

Perspektiv tütün sortlarının məhsuldarlığı və əmtəə növ çıxımı

№	Sortların adı	Məhsuldarlıq, s/ha	Əmtəə növ çıxımı, %		
			I	II	III
1	Zaqatala-67	38.6	77	13	10
2	İmmunni-1	34.0	87	11	2
3	Zaqatala iriyarpaqlısı	41.7	78	12	10
4	Krupnolist	32.5	75	18	7
5	Samsun-155	25.7	72	17	11
6	Yubileyniy-8	26.1	70	22	8
7	Virciniya GL-26	27.6	80	15	5
8	Berley TN-90	30.3	75	17	8
9	Trapezond-1	30.8	70	25	5
10	Virciniya Kokker-347	26.9	80	17	3

Cədvəl 3-dən görüldüyü kimi, kolleksiya pitomnikində seçilmiş sortlar arasında ən yüksək məhsuldarlıq Zaqatala iriyarpaqlısı sortunda - 41.7 s/ha, ən aşağı məhsuldarlıq isə Samsun-155 sortunda - 25.7 s/ha olmuşdur. I növ əmtəə çıxımı İmmunni-1 sortunda ən yüksək 87%, ən aşağı isə Trapezond-1 sortunda qeydə alınmışdır.

Yuxarıda qeyd olunanları nəzərə alaraq, belə bir nəticəyə gəlmək olar ki, tütünün Zaqatala-67, Zaqatala iriyarpaqlısı, İmmunni-1, Virciniya GL-26 və Berley TN-90 perspektiv sortları bütün keyfiyyət göstəricilərinə görə, xəstəlik və zərərvericilərə sirayətlənmə dərəcəsi, yatmaya, yanmaya, quraqlığa davamlılığı və məhsuldarlığına görə digərlərindən fərqlənir.

NƏTİCƏ

- Seçilmiş sortlar arasında əsasən peronosporoz, bürcüncü virus, bakterial ryabuxa, adi tütün dәмgili xəstəlikləri müşahidə edilmiş, vegetasiya dövrünün əvvəlində havaların yağmurlu və rütubətli keçdiyi illərdə xəstəliklərə sirayətlənmə daha çox olmuşdur.
- Zərərvericilərdən az miqdarda ancaq mənəə və tripslərin olduğu nəzərə çarpmış, seçilmiş 10 sortun əksəriyyətinin zərərvericilərə qarşı tam, kompleks davamlı olduğu müəyyən edilmişdir.
- Zaqatala-67, Zaqatala iriyarpaqlısı, Krupnolist, Berley TN-90 və Trapezond-1 sortlarında bitkinin hündürlüyünün 219-269 sm, bir bitkidə yarpaq sayının isə 39-46 ədəd arasında dəyişdiyi müəyyən edilmişdir.
- Yarpaq ayasının uzunluğu ən çox Zaqatala iriyarpaqlısı sortunda, ən az isə Samsun-155 sortunda olmuş, eninin ölçüləri ən çox Zaqatala-67 sortunda, ən az isə Samsun-155 sortunda olmuşdur.
- Tədqiqat materialı üzərində aparılmış müşahidələrə əsasən, xəstəlik və zərərvericilərə sirayətlənmənin sortun məhsuldarlığına əhəmiyyətli təsir göstərdiyi müəyyən edilmiş, ən yüksək məhsuldarlıq Zaqatala iriyarpaqlısı sortunda (41.7 s/ha), ən aşağı məhsuldarlıq isə Samsun-155 sortunda (25.7 s/ha) olmuşdur.
- Perspektiv tütün sortları arasında: Zaqatala-67, Zaqatala iriyarpaqlısı, İmmunni-1, Virciniya GL-26 və Berley TN-90 bütün keyfiyyət göstəricilərinə, xəstəlik və zərərvericilərə sirayətlənmə dərəcəsi, yatmaya, yanmaya, quraqlığa davamlılığı və məhsuldarlığına görə digərlərindən fərqlənmişdir.

ƏDƏBİYYAT

- Abbasov B.N. Tütünçülük. – Bakı, 2003. – 207 s.
- Давшеева К.Н., Молдован М.Я., Попуховой И.С. Болезни и вредители табака в Молдавии. // АН Молдавской ССР. Кишинев, 1971, с. 24-25.
- Hümmatov N.Q. Torpaqlarda struktur əmələgəlmə mexanizmləri və modelləri. // AzETƏ-nin Elmi Əsərləri Məcmuəsi. Bakı: "Müəllim" nəşriyyatı, 2013. XXIV cild, s. 305-322.

4. Копотон А.И., Сидянткева Р.П. Методы создания сортов табака с комплексной устойчивостью к болезням и вредителям. // Достижения в табаководстве ИР Болгарии и Молдавской ССР. Кишинев: Изд-во "Карта Молдовеняскэ", 1977, с. 43-53.
5. Космодемьянский В.Н., Псарёва Е.Н., Гребенкин А.П. и др. Методика селекционной работы по табаку и махорке. – Краснодар, 1974. – 78 с.
6. Методика государственного сортоиспытания сельскохозяйственных культур. Вып. третий. – М., 1983. – 182 с.
7. Методики селекционно-семеноводческих работ по табаку и махорке: учебно-методическое пособие. – Краснодар: Изд-во "Просвещение-Юр", 2016. – 139 с.
8. Науменко С.А. и др. Инновационные селекционно-биологические основы создания сортов табака сортагити Вирджиния в условиях России. – Краснодар: Изд-во "Просвещение-Юр", 2015. – 101 с.
9. Виноградов В.А. и др. Атлас болезни табака и махорки. Методическое и учебное пособие. – Краснодар, 2014. – 139 с.
10. Yusifov M. Bitkiçilik. – Bakı: Qanun nəşriyyatı, 2011. – 368 s.
11. Zamanov P.B., Hasonov B.I. Tütün bitkisinin yararlı torpaqlar və onların gübrənlənməsi. // Azərbaycan Torpaqşünaslığı və Aqrokimyə İnstitutu. Bakı: Elm, 1974, s. 37-39.
12. Заманов П.В. Удобрение табака в Азербайджанской ССР. // Автореф. дис. ... док. с.-х. наук. Баку, 1978, 89 с.
13. Зейналов А.К. Почвы Закавказской опорной станции. // Отчет отдела агрохимии и почвоведения АзНИИЗ за 1961 г.
14. Azərbaycan Respublikasında tütün bitkisinin becərilməsinə dair tövsiyələr. Bakı: "Qəbələ-tütün" ASC, 2003, s. 29-30.
15. Tütünün peresporoz xəstəliyi və onunla mübarizə tədbirləri. / Azərbaycan Kənd Təsərrüfatı Məhsulları İstehsalı və Tədarükü Nazirliyi. Bakı: Azərəşr, 1962, s. 5-7.

ŞƏKİ-ZAQATALA BÖLGƏSİNİN DƏMYƏ ŞƏRAİTİNDƏ BECƏRİLƏN TÜTÜN SORTLARININ XARİCİ MÜHİT AMİLLƏRİNİN TƏSİRİNƏ, XƏSTƏLİK VƏ ZƏRƏRVERİCİLƏRƏ QARŞI DAVAMLILIĞI

Ə.İ.ƏLİYEVA, N.M.ABDULLAYEVA*

Əkinçilik Elmi-Tədqiqat İnstitutu, Zaqatala Bölgə Təcrübə Stansiyası; Zaqatala_bis@mail.ru

Məqalədə Şəki-Zaqatala bölgəsində dəmyə şəraitində becərilən tütün sortlarının xarici mühit amillərinin təsirinə, xəstəlik və zərərvericilərə davamlılığına dair tədqiqat işlərinin nəticələri müqayisəli şəkildə təhlil edilmişdir. Tədqiqat işində 10 perspektiv tütün sortu üzərində xəstəlik və zərərvericilərə sirayətlənmə dərəcəsi və bitkilərin davamlılığı qiymətləndirilmiş, əsasən perenosporoz, bürüncvari virus, bakterial ryabuxa, adi tütün damğılı xəstəlikləri, zərərvericilərdən ancaq mənə və tripslərin az miqdarda olduğu müşahidə edilmişdir. Həmçinin perspektiv tütün sortlarının bioloji və təsərrüfat göstəriciləri (bitkilərin boyu, bir bitkiyə yarpaq sayı, yarpaq ayasının ölçüləri, yalmaya, yanmaya və quraqlığa davamlılığı), məhsuldarlığı və əmtəə növ çıxımı müqayisəli şəkildə təhlil edilmişdir. Belə ki, ən yüksək məhsuldarlıq Zaqatala iriyarpaqlısı sortunda - 41,7 s/ha, ən aşağı məhsuldarlıq isə Samsun-155 sortunda - 25,7 s/ha olmuşdur. Perspektiv tütün sortları arasında Zaqatala-67, Zaqatala iriyarpaqlısı, İmmunni-1, Virciniya GL-26 və Berley TN-90 bütün keyfiyyət göstəriciləri, xəstəlik və zərərvericilərə sirayətlənmə dərəcəsi, yalmaya, yanmaya, quraqlığa davamlılığı və məhsuldarlığına görə digərlərindən fərqlənmişdir.

УСТОЙЧИВОСТЬ ТАБАКА К ВНЕШНИМ ФАКТОРАМ ОКРУЖАЮЩЕЙ СРЕДЫ, К БОЛЕЗНЯМ И ВРЕДИТЕЛЯМ ВЫРАЩЕННЫХ НА БОГАРЕ В ШЕКИ-ЗАКАТальСКОМ РЕГИОНЕ

А.И.АЛИЕВА, Н.М.АБДУЛЛАЕВА*

Научно-Исследовательский Институт Земледелия, Закавказская ЗОС; Zaqatala_bis@mail.ru

В статье проводится сравнительный анализ результатов исследования воздействия факторов окружающей среды, устойчивости к болезням и вредителям сортов табака, выращиваемых в условиях богары в Шеки-Закавказском регионе. В исследовательской работе проведена оценка устойчивости 10 перспективных сортов табака к болезням и вредителям, в основном, переноспорозу, вирусу бронзовости, бактериальной рябухе, мозаике и из вредителей тле и трипсу. В статье проведен сравнительный анализ биологических и экономических показателей перспективных сортов табака (высота растения, количество листьев на растении, размер листовой пластинки, устойчивость к полеганию, горению и засухе), урожайности и товарная сортность. Так, максимальная урожайность составила 41,7 ц/га у сорта Закалата крупнолистный, а самая низкая - 25,7 ц/га у сорта Самсун-155. Среди перспективных сортов табака Закалата-67, Закалата крупнолистный, Иммуни-1, Вирджиния GL-26 и Берлей TN-90 отличались от других по всем качественным показателям, степени зараженности болезнями и вредителями, устойчивости к полеганию, горению, засухе и урожайности.